

Biskop Martensens optegnelser om visitatser i Alsted herred

af *Henning Heilesen*

Nedenfor meddeles optegnelser af biskop Martensen om de visitatser, han foretog i Alsted herred, efter original i Det kongelige Bibliotek, Ny kongelig Samling 3428 I-II, 4°. I dette herred visiterede Martensen to gange, første gang 1857, anden gang 1867 (3 pastorater) og 1870 (5 pastorater). Et pastorat, Munke Bjergby-Bromme, blev kun visiteret 1857, men ikke 1870, da der var vakance i pastoratet.

Før Martensen blev biskop, havde der i Alsted herred været nogen vækkelse i Lyngø, hvor sognepræst Ferd. Fenger holdt forsamlinger for de vakte. Disse forsamlinger fandt i begyndelsen stor tilslutning, men siden var der kun en lille, trofast kreds, der søgte til møderne. De ophørte ved Fengers forflyttelse 1854. I 1839 fandtes der i Pedersborg en ret betydelig og selvstændig forsamlingskreds, som kort efter sluttede sig til baptisterne. Da P. C. Kierkegaard 1842 blev sognepræst i Pedersborg, blev det pålagt ham at døbe baptisternes børn, hvad han dog nægtede. Efter 1850 sluttede baptisterne sig til mormonerne og lod sig af dem overtale til at udvandre til Utah. I Stenmagle fandtes o. 1850 kirketro forsamlingsfolk. De kirketroende i Stenmagle sluttede sig 1853 til Foreningen for indre Mission; dens formand, gårdfæster Peder Pedersen i Ordrup, Store Tåstrup sogn, holdt ofte møder i Stenmagle sogn. Provst Steenberg i Ringsted udtalte 1854, at forsamlingerne i Lyngø og Stenmagle var uden nytte.

I de øvrige pastorater i Alsted herred synes der ikke at have været nogen vækkelse, end ikke i Gyrstinge-Kirke Flinterup, hvor Jørgen Thisted var sognepræst 1825-1855; han havde som personel kapellan ved Trinitatis kirke i København 1822-1824 vakt stor opmærksomhed som vækkelsesprædikant. Martensen fandt efter sin første visitats 1857 tilstandene svage i herredet. Påfaldende var det for ham, at der ikke var noget samarbejde mellem præsterne (ved konvent el. lign.). Han betegnede præsterne Winther i Bringstrup og Lund i Munke Bjergby som ringe og foreslog, at de fik kapellaner; dette skete kun med den førstnævnte. I forvejen havde kun Lindegaard i Slaglille kapellan. Francke i Stenmagle fik kapellan året efter.

De bedste præster i herredet var for Martensen Zeuthen i Sorø, Anger i Gyrstinge og Tryde i Lynge. Forholdsvis hæderlig omtale fik Zøylner i Alsted og Becher i Pedersborg.

I de følgende år levede vækkelsen kun videre i Stenmagle, hvor de vakte samledes om kapellan Clausen. Han fik Vilh. Beck, dengang kapellan i Ubby, med i Foreningen for indre Mission, og sammen fik de ved det meget omdiskuterede »kup« i Stenlille skole 1861 gjort foreningen til Kirkelig Forening for Indre Mission. Efter Clausens bortrejse 1863 synes vækkelsen i Stenmagle at tabe sin ensidighed, vistnok det pietistiske præg, Clausen havde givet den. En kortvarig vækkelse fandt også sted i Alsted-Fjenneslev, da Georg Schepelern 1865 blev kapellan der. Den synes at være ophørt, da Schepelern 1866 vendte tilbage til Kirke Helsing, hvor han tidligere havde været kapellan.

Da Martensen igen visiterede Alsted herred 1867, var Anger stadig sognepræst i Gyrstinge. I Bringstrup og Alsted havde der været præsteskifte. Da han 1870 visiterede resten af herredet, havde præsterne skiftet overalt undtagen i Lynge. De præster og lærere, der fungerede i 1870, fik forholdsvis gode skudsmål, i nogle tilfælde bedre end de selv eller deres forgængere i 1857. Af den folkelige vækkelse levede kun noget i Stenmagle.

Alsted Herred

Bringstrup og Sigersted

1857: *Ørslevunderskov Skole*. 54 Børn. Lærer Jens Pet. Hedegaard¹ 31 Aar dimitt. fra Ranum. Katechis. ret godt og synes i det Hele brav.

Balslevs Lærebog var indført.² Børnene svarede ikke synderligt, men status maatte dog betegnes som ret tilfredsstillende. – Skolepatron Gaardfæster Jørgen Larsen, Ørslevunderskov. Rel. g. Bogl. mg. Geographie og Hist. mg. Reg. mg.

Sigersted Skole. Børneantal 104. Det overskydende sagdes at være fluctuerende og at ville forsvinde til Efteraaret. Lærer J. P. Fischer 55 Aar Student. Siges at være vantro og har engang foranlediget ved Provst Steenberg faaet en Irettesættelse³ af Mynster, fordi han ikke vilde holde sig til den befalede Lærebog. Katechiserede ret ordentligt, men det maatte beklages, at (heelt forskjelligt fra Ørslevunderskov Sk.) Børnene aldeles ingen Psalmer havde lært. Rel. g. Boglæsn. mg? Geogr. g? Reg. g. – Skolepatron P. Hansen, Gaardfæster, Skjelrød.

Jeg besøgte *Sigersted Kirke*. Ret vakker. Kirkeeier Møller Staun,⁴ en behagelig ung Mand, der viiste mig Kirken. – I Siger-

sted Kirke en Altertavle af Fru Ingemann⁵ (de Vise fra Østen tilbedende Barnet.)

D. 24de Mai visiterede jeg i Bringstrup Kirke. En talrig Ungdom havde indfundet sig. Af de Ældre forholdsviis færre. (Fra Sigersted næsten Ingen.) Spræsten Winther⁶ prædikede over Coll. 1,9.10. »Hvo som søger Viisdommen herovenfra, finder den.« (Ordret det Samme som han prædikede for Mynster.) Christelig Tendents, men daarligt Gods, med en ubehagelig, jydsk Dialect. Katechiserede middelmaadigt.⁷ – Manden skal iøvrigt være retsindig. Har gennemgaaet haarde Prøvelser, mistet 5 Børn.

Kirkeeier Universitetet. Kirken ret vel vedligeholdt. En mærkelig Altertavle af Roed⁸ er for tre Aar siden skjænket af Universitetet: *Den forlorne Søns Hjemkomst til sin Fader*. – Efterlader Stemning og *Indtryk*. Copie efter Rembrandt.

1867: *Sigersted Skole*. 95 Børn. Lærer: J. P. Fischer 65 Aar skal have taget sig op i flere Henseender. Hans Katech. var kun tarvelig. Bogl. gik ret ordentlig og Skrivning g. Det Hele: Antageligt.

Ørslevunderskov Skole. 60 Børn. Lærer: J. P. J. Hedegaard 41 Aar duelig og brav, men katechiserede tørt. Boglæsning var meget god. Geogr. ug.

Censur I Ørslevund. Skole udviiste Fremgangen sig i det Hele som tilfredsst. og i Sigersted som antageligt.

D. 4 Aug. 7 Sønd. efter Trinit. visiterede jeg i *Bringstrup Kirke*. Talrig Forsamling. Spræsten Wedel⁹ prædikede over Dagens Evangelium (4000 Mand): Herren er vor Hjælper, vi ville ikke frygte. Ret opbyggeligt og i christelig Aand, om end ikke med betydeligt Indhold (dog en god og varieret Anvendelse af: Herren ynkedes over Folket. Er du fattig. Han ynkedes over dig. Er du riig, tænk som han ynkedes. Endelig: Herren græd over Jerusalem.) Foredraget noget slæbende. Ungdommen svarede ret godt. Her er en Fremgang i Sammenligning med det Forrige. Nogle Indflydelser ere her ogsaa fra den indre Mission. (Møller Staun.)

Censur. Efter den oppbygg. Prædiken der holdtes af Menig. Spr. Herr Wedel, k(atech. med den conf. Ungd.) der i det Hele fulgte godt med, og af hvilke Flere svarede med god Eftertanke. Herren forunde hermed Kraft og Velsignelse til at berede Herrens Vei.

I Skolerne kunde T. deels betegnes som tilfredsst. deels som antageligt.

Alsted og Fjenneslev

1857: *Fjenneslev Skole*. Børneantallet 80. Læreren Jørgen Christensen 52¼ Aar. Katechiserede *særdeles vel*. En meget agtværdig Mand. Geographie lærtes desværre ikke, fordi man manglede Landkort. Relig. mg. Boglæsn. mg. Skrivning g. Reg. mg.

Hylstrup Skole. Børneantal 70. Læreren Lars Peter Christensen Søn af ovennævnte 24 Aar gammel. Katechiserede *særdeles godt*. Tilstanden meget tilfredsstillende. Relig. mg. Bogl. mg. Skrivn. g. Reg. mg. *Landkort manglede*. Skolepatron Møller Byberg.

Alsted Skole blev ikke visiteret, fordi Skolelærerembedet er vacant.

D. 26 Mai visiterede jeg i Alsted Kirke. En talrig Ungdom var tilstede. Af Ældre Faa. Spræsten Zøylner¹⁰ prædikede over Matth. Evang. 7,24-27: »Hvo som hører efter mine Ord og gjør derefter« o.s.v. »Lader os høre Ordet og gjøre derefter, bygge vor Tro, vor Kjærlighed, vort Haab derpaa.« Ret vel udarbejdet, Reflexer af Mynsters Prædikener og Clausens Theologie, men uden indre Virksomhed. Dog enkelte opbyggelige Steder. (Jeg har iøvrigt en Anelse at denne Prædiken i det Væsentlige er den samme, han holdt for Mynster i Hirschholm: »Herre! paa dit Ord«.¹¹) Katechiserede ret godt. Ungdommen uden synderligt Liv. – Kirkeeier Etatsr. Rønnenkamp.¹²

Præstegaarden er bleven forøget med en ny Længe. Alt er her smukt og comfortable.

1867: *Alsted Skole*. 77 Børn. Lærer Carsten Kaysen 42 Aar katech. meget godt og er i det Hele en duelig Mand. Bogl. mg.

Hylstrup Skole. 77 Børn. Lærer Peter Christensen 34 Aar katech. *særdeles godt* og fortjener al Paaskjønnelse. Bogl. mg.

Fjennesløv Skole. 87 Børn. Lærer: J. Christensen 62½ Aar en meget duelig Mand, den forrige Fader, katech. meget godt. Bogl. mg.

Censur: I Skolerne er Fremgangen roesværdig, og jeg leverer de duelige Lærere min P. og Tak.

D. 6te Aug. visiterede jeg i Alsted Kirke. Talrig Forsamling, hvorved maa bemærkes, at under den foregaaende Præst har Capell. Schepelern¹³ fremkaldt nogen Vækkelse her paa Egnen. Spræsten Lyngby¹⁴ (tidligere paa Taasinge) prædikede over Matth. 22,21: »Giver Keiseren, hvad Keiserens er, og Gud hvad Guds er.« Han vilde isærd. tale om, at vi skulle bruge Verden som de der ikke misbruge den. Themaet var uheldig valgt, men det

Værste var at Evangeliet om Synd og Naade aldeles ikke forekom. Denne Prædiken passede egentlig for den ration. Periode. Foredraget var meget flydende, tydeligt og kraftigt, men uden Aand. Manden synes ikke at mangle Gaver, men at befinde sig i en farlig Tryghed og Sikkerhed, hvilket ogsaa kjendes paa hans alt for fri og sorgløse Optræden i Kirken. Ved Katechisationen gjordes meget godt, idet han katech. om Naademidlerne. Ungdommen svarede ret ordentligt, men der var ingen Aand over det Hele.

Censur. Ved Katech. Den conf. Ungdom fulgte ret godt med og udviiste i det Hele upaaklagelig Kundskab. IH. sende Opv. og Opbyggel. Aand og give Menighedens retsindige Lærer Kraft og Vels. til at indføre Guds Naades Evang. i Hjerterne, at Guds Navn og der særd. maa være h., hans Rige komme!«

Liunge og Braaby

1857: *Topshøi Skole.* Børneantal 96. Skolepatron P. Møller, Mølleieier i Suserup. Læreren L. A. H. Sinding¹⁵ 40 Aar gammel katechiserer middelmaadigt. Relig. tg. Bog. mg. Geogr. mg. Reg. mg. Skrivn. g.

Braaby Skole. Børneantal 75. Skolepatron ovennævnte P. Møller. Læreren J. A. F. Sevel 51 Aar katechiserer jævnt antageligt. Relig. mg. Bogl. mg. Geogr. mg. Regn. mg. Skrivn. g.

Liunge Skole. Børneantal 62. Læreren Otto Chr. Lavigne 53 Aar. Opdraget af Fenger i Grundtvigs Retning. Katechiserer simpelt. Rel. g. Læs. g. Skriv. g. Geogr. mg. Reg. mg.

Braaby Kirke ligger smukt ligeoverfor Næsby Kirke i Tybjerg Herred. Prædikestolen er her anbragt paa en saa smagløs Maade, at den aldeles stiller Alteret i Skygge og gjør dette halvt usynligt. – Kirkeeier Rønnenkamp, der intet gjør for sine Kirker.

D. 28 Mai visiterede jeg i Liunge Kirke. En talrig Forsamling baade af Ældre og Yngre. Spræsten Tryde¹⁶ prædikede over Matth. 25, 1-13 (de forstandige og uforst. Jomfruer). »Hvad vi have at iagttage, for at bevare og fremme det evige Liv i os, at vi kunne indgaae til den fulde Forening med Jesus hisset.« 1) Brugen af Guds Ord 2) Aarvaagenhed og Bøn 3) Sacramenterne. En christelig Prædiken. Men et alt for stort Stof var her sammenpakket og alligevel tautologisk. Foredraget med en skrigende og raabende Stemme, fuld af Naturlighedens Renhed. Han vilde ved at moderere sin Stemme kunne prædike langt opbyggeligere. Ungdommen svarede uden Liv og Færdighed. Præsten katechiserer

ret ordentlig. – Kirkeeier Rønnenkamp. Har istedetfor at restaurere en Altertavle opsat en Christusfigur af Gips.¹⁷ Jeg har i sin Tid yttret mig imod dette til Ministeriet.

1870: *Liunge Skole*. 90 Børn. Lærer L. A. H. Sinding 53 Aar katech. meget godt. En duelig Mand. Bogl. mg.

Braaby Skole. 72 Børn. Lærer S. L. Mørkeberg 42 Aar katech. ret brav og har godt Vidnesbyrd. Bogl. mg.

Topshøi Skole. 90 Børn. Lærer Ole Sørensen 40 Aar, har tidligere været Militair, katech. godt. Bogl. mg.

Det Hele i disse Skoler kan betegnes som tilfredsstillende.

D. 13 Septbr visiterede jeg andengang i Liunge Kirke. Meget talrig Forsamling. Spræsten Tryde prædikede over Joh. 15,1-8 Vintræet. »At bevare Samfundet med Christus.« Varmt og christeligt, men for langt og med et alt for raabende Foredrag. Ungd. svarede meget godt.

Censur. Jeg opbyggedes ved Spræstens christelige og indtr. Vidnesbyrd og glædedes ved at forefinde en veloplyst Ungd., der svarede med Liv og god Eftertanke. Vels. fra Kirkens Herre være fremd. over den nidkjære Sjæles. og lade ham i Menighs. Fremvæxt i vor Herre Jesu Christi Kundsk. og Naade finde den bedste Løn for det tro Arbeide.

Slaglille og Bjernede

1857: Præstegaard og Have i udmærket Stand.

Bjernede Kirke. Bygget i Form af en Bispehue.¹⁸ Kirkeeier Sorø Akademi.

Fuldbby Skole. En ny og smuk Skolebygning. Børneantal 97. (En Andenlærer skal ansættes.) Læreren M. A. Giebelhausen 46 Aar gammel. Katechiserer godt og er i det Hele en duelig og agtværdig Mand. Relig. mg. Bogl. mg. Geog. mg. Reg. mg. Skrivn. g.

Slaglille Skole. Børneantal 82. Læreren Jens Chr. Høyer 50½ Aar en jævn og gemytlig Mand, noget simpel, men katechiserer særdeles godt. Rel. mg. Læsn. mg. Regn. mg. Geog. mg. Skrivn. g.

Løverdagen 30te Mai (Pintseften) visiterede jeg i Slaglille Kirke. En talrig Forsamling af Yngre. Spræsten Lindegaard¹⁹ er ved Apoplexie bleven aldeles uskikket til Gjerningen. Har tidligere været en dygtig Mand, hvilket ogsaa kunde sees af hans Bibliothek, hvor der fandtes af de bedste nyere Sager. (Neander,²⁰ Schleiermacher,²¹ J. Müller,²² Langes Leben Jesu²³ p.p.) Perso-

nel Capellan Hoffmann²⁴ udfører Alt og burde egentlig være paa eget An- og Tilsvær. Han er brav, men synes lidt indbildsk. Han prædikede over Es. 55,6-7: »Søger Herren, medens han findes.« En Bods og Bededags Prædiken uden al indre Forbindelse med Pintsen. Klar og tydelig Stemme, men Indholdet tyndt, dog christelig Tendents. Ungdommen svarede ret godt og kunde flere gode Psalmer.

Lindegård burde egentlig gaae af, men da Tilstandene i det Hele maa betegnes som tilfredsstillende, vil Sagen kunne staae hen indtil videre.²⁵

Paategning i Kirkebogen: »Ungdommen udviiste ved sine Svar, at den var vel underviist i de hellige Sandheder, ligesom den ogsaa med Færdighed kunde fremsige flere gode Psalmer. Herren skjænke fremdeles sin Aands Velsignelse til at berede hans Evang. Vei i Hjerterne! – I Skolerne befandtes Tilstanden at være meget tilfredsstillende, og Lærernes Duelighed og Flid fortjener al Paaskjønnelse.« (Om Prædiken er Intet yttret.)

1870: *Fuldby Skole*. 97 Børn. Lærer L. C. D. Poulsen 40 Aar katech. meget ordentligt og er en duelig Mand. Bogl. mg.

Slaglille Skole. 94 Børn. Lærer J. Chr. Høyer 64 Aar katech. ret opbyggeligt, men ud og ind og uden at holde sig til Opgaven. Bogl. mg.

Censur. *Fuldby Skole* tilfredsst. *Slaglille* antagelig.

D. 15 Septbr visiterede jeg i Slaglille Kirke. Talrig Forsamling. Spræsten Hansen²⁶ (tidligere paa Odden) prædikede over Joh. 11,40: »Kan du troe« etc. Den Tvivl, den Mismod, den Angst og Forsagthed, der saa ofte foruroliger Mskene og som Christendommen formaaer at fordrive. Teksten blev ikke benyttet. Prædiken selv var tynd og tarvelig, dog christelig og ikke uden opbyggelige Steder. Ungdommen svarede meget godt.

Censur. Intet om Prædiken. Ved Katech. fulgte den conf. Ungdom godt med og viiste sig veloplyst grundet i de hellige Sandheder. Herrens Velsig. være fremd. over Menigh. nidkjære Sjæles. og lade ham see glæd. Frugt af det tro Arbeide i Ev. Tjeneste.

I Skol. udv. Tilst. sig deels som antagelig deels som tilfr.

Sorø

1857: D. 1ste Juni visiterede jeg Sorø Kirke. En talrig Forsamling baade af Ældre og Yngre havde indfunden sig. Spræsten Dr. Zeuthen²⁷ prædikede over Dagens Evangelium (2^{den} Pintsedag) godt og opbyggeligt, men Prædiken var ikke tilstrækkelig udarbeidet, da

han ikke skriver sine Prædikener. Ungdommen svarede ikke med synderligt Liv.

I Kirken findes foruden Absalons og Holbergs Grave ogsaa Christoffer den 2^{dens} og Valdemar Atterdags. I Kirken opbevares Absalons Kalk og en Ring, som han har baaret,²⁸ hvilken Biskop Münter ønskede at adquireere for Sjællands Biskopper, naar de ordinerede.

Zeuthen har selv kjøbt sig en ny og smuk Præstegaard.²⁹

Sorø Borgerskole er kun en Almueskole, da honoratiores lade deres Børn undervise andensteds. Børneantal i øverste Classe 46. Læreren er Chordeggen *Tolderlund*, 50 Aar. Katechiserer jævnt; men i det Hele en duelig og agtværdig Mand. Rel. mg. Hist. mg. Geog. mg. Boglæsn. mg. I nederste Classe 16 Børn. Lærer: P. L. Damberg 54 Aar. Tilstanden tilfredsstillende.

1870: *Sorø*. Borgerskolen 72 Børn. Lærere Carsten Kaysen³⁰ 45 Aar S. P. Hansen 28 Aar. Begge ere meget duelige. Kaysen katech. godt om end noget udvortes og Børnene svarede vel.

*Louise Stiftelsen*³¹ der ligger smukt i en Skov, besøgt. Den hører til Liunge Pastorat. 12 Piger der opodrages til Tjenestepiger. Underviisning meddeles gratis af Forskjellige.

Pastor Glahn³² talede med mig om det Ønskelige i at den tvungne Kirkegang for Gymnasiasterne ophørte. Vanskeligheden er imidlertid, at man paa Herlufsholm udtrykkelig har ønsket at beholde den.³³

D. 11 Septbr 13de Trinit. visiterede jeg i Sorø Kirke. Talrig Forsamling. Spræsten Glahn prædikede over Dagens Evang. (Samaritanen.) En blot Udlægning, sundt og christeligt, men manglede det Tiltalende. Han er en brav Mand, men maaske noget for jævnt for Sorø. Ungdommen svarede, ligesom sidst, uden synderligt Liv, men lagde dog ordentlig Kundskab for Dagen. Skolens nuværende Rector Tregder³⁴ skal være meget indifferant for det Religiøse. Af Gymnasiasterne vare omtrent 5 paa Kirkegulvet, efter personlig Anmodning af Præsten.

Cens. Spræsten Hr Glahn gav os en chr. og opbyggelig Udlægn. af Dagens Ev. Frem (traadte) d. conf. Ungd., der i det Hele udviiste forsv. Christendoms Kundskab om end ligesom forrige Gang, men Liv havde været ønskelig. Velsign. hermed være fremd. over Menigh. og dens chr. og nidkjære Sjælesørger og lade ham see gl. Frugt af det tro Arbeide i Evangelii Tjeneste, at Guds Navn maa vorde helligt!

Pedersborg og Kindertofte

1857: D. 3 Juni visiterede jeg i Pedersborg Kirke, hvor en meget talrig Forsamling havde indfundet sig. Den nye Sgpræst Becher³⁵ prædikede over 1 Cor. 3,5-13. »Ingen kan lægge en anden Grundvold« p.p. Uden synderlig Kraft, men forstandigt og paa enkelte Steder ret opbyggeligt. Der savnedes det Objective i Vidnesbyrdet. Kun Enkelte af Ungdommen svarede med Liv, men dette savnedes i det Hele. Kirkegangen i disse Menigheder er slet, isærdeleshed i Kindertofte, hvor i Kierkegaards Tid³⁶ ofte ingen Gudstjeneste kunde komme istand. En heel By, Haugerup, hørende til Pedersborg Sogn, er gaaet over til Mormonismen. I dette Foraar ere henved 20 Mskr reiste til Saltsøen. I Alt vel 50 Mskr blevne Mormoner. Jeg maatte aflægge et alvorligt Vidnesbyrd. – Kierkegaard har manglet Evne til at tage disse Forhold paa den rette Maade. Paa den ene Side Død, paa den anden Mormonerne, uden at han har kunnet udøve nogen egentlig Virksomhed.

Pedersborg Skole. Børneantal 97. Læreren Mandrup Poulsen født 1808. En særdeles duelig Mand, der katechiserede særdeles godt. Relig. mg. Bogl. mg. Historie og Geog. mg+ Regn. mg. – Denne Mand har virket til stor Gavn i Sognet. Hans Skole hører til de bedste.

Borød Skole. Børneantal 57. Lærer Søren Jensen 80½ Aar er aldeles uskikket til Gjerningen, og Alt udføres af en Hjælpe lærer Lars Olsen 40 Aar gammel, der katechiserer ret jævnt, men er lidt keitet. Status maa betegnes som tilfredsstillende. Den gamle Lærer, der uden Tvivl gaaer Noget i Barndom, begyndte paa at fremføre en Besværing over sin Hjælpe lærer.

Kindertofte Skole. Er ny oprettet og bestaaer nu paa 3^{die} Aar. Et smukt Skolehuus. Børneantal 58. Lærer Carl Ludvig Møller 38¾ Aar katechiserede meget ordentligt. Relig. mg. Bogl. g. Hist. og Geog. mg. Regn. mg.

1870: *Pedersborg Skole.* 90 Børn. Lærer Mandrup Poulsen 62 Aar. Den samme duelige Mand som tidligere. Katech. særdeles godt om end med nogen Forlegenhed. Bogl. mg.

Kindertofte Skole. 50 Børn. Lærer C. L. Møller 52 Aar katech. ret ordentligt. Bogl. mg.

Borød Skole. 69 Børn. Lærer J. P. Westergaard 49½ Aar katech. høist middelmaadigt. Bogl. mg.

Censur. I Pedersborg Skole udviiste Tilstanden sig ogsaa denne Gang som roesværdig, hvor den duelige og tro Lærer virker med

den vante Kraft. I K. Skole kunde Tilst. betegnes som tilfredsst., men i Borød Skole lod Lærerens Katech. ikke Lidet tilbage at ønske.

D. 17de Septbr visiterede jeg anden Gang i Pedersborg Kirke. Meget talrig Forsamling. Spræsten Heise³⁷ prædikede over Rom. 10,14. »Hvorledes skulle de troe?« Ikke heldigt, da han konstlede alt for meget paa Udførelsen og mere gav Reflexioner over Prædikeembedet end virkelig Prædiken. Ungdommen svarede særd. godt.

Censur. Efterat Spræst Herr P. Heise havde indledet Handl. ved et chr. Vidnesbyrd katech. med den conf. Ungd. der viiste sig som særdeles veloplyst og svarede med Lyst. Herrens Velsig. være over Menighs. nye Sjæles. med Kirkens Herre og sin Aand og lade ham see glæd. Frugt af Bestand. Gjerning.

Munkebjergby og Bromme

1857: Præstegaarden stor med en smuk Have.

D. 5 Juni visiterede jeg i Munkebjergby Kirke. En talrig Ungdom var tilstede, af Ældre Færre. Spræsten Lund³⁸ prædikede over Rom. 1,19-21. »Det som man kan vide om Gud – ingen Undskyldning.« Themaet, der ikke stod i ringeste Forbindelse med Texten: »Den oplyste, troende Christnes Vandring igjennem Livet.« Stemme og Foredrag ret ordentlig, skjøndt efter Papiret. Men Indholdet aldeles tomt. Morgenlærken og Morgenrøden. Af Evangeliet Intet uden enkelte Ord som paahængte Lapper. Den gamle Rationalismes Standpunkt. – Kirkebøgerne ikke i den bedste Orden. Paa enkelte Steder stemmede ikke Skolelærerens Bog med Præstens, og Skolelærerens Bog over de Døde i Bromme kunde Præsten idetmindste ikke finde. (Den er nu funden hos Skolelæreren, hvis Forsømmelse det var.)

Munkebjergby Skole. Børneantal 89. Skolelærer Chr. Thomsen 54 Aar var ikke tilsyne; han holder *Hjælpelærer* der udfører Alt. Den sidste Hjælpelærer P. Petersen 24 Aar blev medio Mai kaldet til Hørby Skole under Holbeks Amt. Indtil den nye Hjælpelærers Ankomst besørger Kirkeforretningerne og Underviisningen af Skolelærer P. Petersen i Døiringe. Denne foreviiste Skolen. Dens Tilstand var maadelig, og det indsees aldeles ikke, at der er Anledning til at den uduelige Lærer Thomsen fremdeles skal have Tilladelse til at have Hjælpelærer, istedet for at gaae af med Pension.

Bromme Skole. Børneantal 89. [Patron] Kammerraad Peter-

sen. Lærer Jesper Jensen³⁹ 69 Aar gammel, har været her i 45½ Aar. Havde særdeles godt Vidnesbyrd af biskop Mynster, men synes nu dog at blive noget for gammel. (Han skal have begyndt at være noget hengiven til Drik.) I hans Katechisation var meget godt, men noget ud og ind. Rel. g. Bogl. mg? Geog. mg.

Krøyerup Skole. Børneantal 53. Patron: Kammerraad Petersen. Læreren Lauritz A. P. Ørnberg 38 Aar katechiserede aldeles confust. Han er noget tunghør og mangler absolut det musicalske Gehør, hvorfor Børnenes Sang var forfærdelig. Rel. g. Bogl. mg+ Geogr. mg.

Døiringe Skole. Børneantal: 77. Skolelærer P. Petersen 30¼ Aar, en Slesviger, der tidligere har været i Dybbel. Katechiserer ret ordentligt, men skriger for Meget og tiltaler Børnene paa en meget støiende Maade. Rel. g. Bogl. mg? Patron: Kammerraad Petersen.

Med Pastor Lund har jeg gjort Aftale, at han inden Sptbr Maanedes Udgang indkommer med Ansøgning om en Capellan⁴⁰.

Steenmagle og Steenlille

1857: Steenlille visiteredes ikke som hørende under et andet Provsti. (Løve Herred).⁴¹

D. 7de Juni visiterede jeg i Steenmagle Kirke, den Kirke i hvilken Mynster førstegang betraadte en Prædikestol. Kirken stor, med smukke Hvælvinger, tilhører Sorø Akademi. Sognepræsten Dr. Francke⁴² prædikede over Dagens Evangelium (Trinitatis Søndag) om Daabens Magt eller: »Vi skulle søge Naade hos Herren medens han findes; hvorfor gjøre Hedningerne ikke det Samme?« Prædiken havde et tydsck-pietistisk Anstrøg, manglede Vidnesbyrdets fyldige Indhold og savnede ogsaa indtrængende Kraft. Den havde i det Hele Præget af det Improviserede eller dog ved en temmelig løs Meditation Frembragte. Nogen fast Gang var ikke deri, og man tog Intet med sig. – Ungdommen svarede ret godt og udmærkede sig ved at kunne *Skriftstederne med stor Færdighed og i et Omfang som overstiger det Sædvanlige*. Han forærede mig sin Katechismus.⁴³ – Kirkegangen skal være temmelig ringe. Om ham selv ere forskellige Meninger.

Steenmagle Skole. Skolepatron T. Schiøler.⁴⁴ Børneantal: 81. Læreren Chr. Bredahl 44 Aar katechiserer ret ordentligt. Tilstanden tilfredsstillende. Rel. mg. Bogl. mg+ Geogr. mg. Skrivn. g.

Vandløse Skole. Patron Møller Schiøler. Børneantal 65. Læreren Anders Nielsen 56½ Aar katechiserer taaleligt, men er blot-

tet for Sangstemme, og Sangen i Skolen = 0. Status antagelig. Boglæsning roesværdig. Geogr. mg.

Assentorp Skole er ny oprettet og har kun bestaaet siden Februar. Lærer: Knud N. Carstensen Povelsen 36 Aar gammel. Katechiserer ret brav. Børneantal: 57. Patron Schiøler. Rel. mg. Bogl. mg+ Geogr. mg. Reg. mg.

1858: [Løve Herred]

Fra Nidløse af visiterede jeg Steenlille og Orebo Skoler der ikke medtoges, da jeg var i Steenmagle.

Orebo Skole. 61 Børn. Lærer Philipp J. W. Chr. Dørr⁴⁵ 39 Aar. Skolehuset smukt. Skolen har taget et Opsving ved denne særdeles duelige Lærer, hos hvem man kun maa beklage den tyske Dialekt. Rel. mg. Geogr. mg. Reg. mg. Skr. mg.

Steenlille Skole. 95 Børn. Lærer: J. C. Povelsen 44 Aar. *Særdeles duelig* NB. Rel. mg. Bogl. ug. Geogr. ug. Regn. mg. Skrivn. mg.

Ved samme Leilighed besaae jeg Steenlille Kirke, der tilhører Sorø Akademi og høilig trænger til indvortes Forskjønnelse.

1870: D. 18 Septbr 14de Trinit. visiterede jeg andengang i Steenmagle Kirke. Spræsten Møller⁴⁶ prædikede over Dagens Evangelium (de ti Spedalske). Uden Thema, Texten noget uklart udlagt, men forøvrigt christeligt og opbyggeligt, om end uden synderlig Gehalt. Ungdommen svarede meget godt. – Opvækkelsen fra Clausens Tid⁴¹ synes nu at tabe sin Eensidighed.

Censur. Talrig Fors. Sognep. holdt en opb. Prædiken over Ds. Ev. og den conf. [Ungdom] udviiste sig ved gode og forst. Svar som velopl. i de hellige Sandheder. Hr. forunde Menig. værd. og rets. Sjæl. Kirk. Vels. fremdeles til at berede hans Ord Indg. i Hjerterne!

Steenmagle Skole. 90 Børn. Lærer Chr. Bredahl 56 Aar katech. godt, er meget duelig om end noget taktløs. Bogl. mg.

Assentorp Skole. 84 Børn. Lærer K. N. C. Povelsen 49 Aar katech. ret ordentligt. Bogl. mg.

Vandløse Skole. 67 Børn. Lærer A. Nielsen 69 Aar fungerede ike. Hjælpeleærer L. Jørgensen 28 Aar katech. meget ordentligt. Bogl. mg.

Censur. Religion og Boglæsning. Fremg. deels som tilf. deels som antagelig.

Gyrstinge og Flinterup

1857: D. 9de Juni visiterede jeg i Gyrstinge Kirke (Kirkeeier Sorø Akademi), hvor en talrig Forsamling havde indfundet sig. Spræsten Anger,⁴⁸ der for et Aar siden er kommen hertil fra Svaneke paa Bornholm, prædikede over Joh. 15,1-6. »Om vort Hjertesamfund med Christus.« En veludarbejdet opbyggelig Prædiken. »Vi ere ved Daaben indpodede paa Christus. Forskjellen mellem levende og visne Grene. Bliver i ham, da bliver han i os. Faderen renses os. Betydningen af den christelige Bedrøvelse.« Katechiserede ogsaa meget godt.

Gyrstinge Skole. Børneantal 73. Lærer Niels Chr. Hermann cand.phil. 39 Aar gammel blev ved Katechisationen aldeles confus af Angst. Forøvrigt var Skolens Tilstand tilfredsstillende. Rel. mg. Bogl. mg. Geogr. mg. Regn. mg.

Flinterup Skole. Børneantal 66. Lærer J. P. F. Zinn katechiserede ret brav og Tilstanden var tilfredsstillende. Rel. mg. Bogl. mg. Geog. mg. Reg. mg. Skriv. mg.

Ørsløvvesters Skole. Børneantal 71. Lærer Niels Jensen 62 Aar gammel. Sang = 0. Katechisationen slet og Børnenes Kundskab kun middelmaadig. Bogl. g. Skrivn. g. Regn. g. – Jeg tilkendegav den gamle Mand, at han bør tage Hjælperlærer.

1867: *Gyrstinge Skole.* 70 Børn. Lærer: Martin Andr. Giebelhausen 56 Aar meget duelig. Katech. godt, og Boglæsningen var fortrinlig. Fortjener særligt at fremhæves.

Ørsløvvesters Skole. 67 Børn. Lærer J. Chr. E. Jørgensen 29 Aar Sem. fra Jonstrup katech. noget tørt og langsomt, men ret grundigt og kan blive god. Bogl. stod noget tilbage.

Flinterup Skole. 70 Børn. Lærer: Joh. Fr. Zinn 51½ Aar katech. godt og hjerteligt. Boglæsn. stod noget tilbage.

Alle tre Lærere ere brave og flittige Mænd.

Censur: I Skolerne arbejdes med Duelighed og Flid, og den gode Tilst. i Gyrst. Skole fortjener særligt at fremhæves. I Ørsløvvesters og Flinterup Skoler staaer Bogl. noget tilbage.

D. 2 August visiterede jeg i Gyrstinge Kirke. Den lille Kirke var overfyldt. Spræsten Anger prædikede over Rom. 5,1-5. De Retfærdiggjortes Rigdom. Veludarbejdet og opbyggelig, udmærkede sig ved en grundig Udlægn. og Anvend. af Texten. Han katech. fortrinligt, og Ungd. svarede særdeles godt.

Censur. Ogsaa dennegang glædedes jeg ved at høre den opbyggelige Prædiken der ud. sig ved selve Grund. Kraften og Anvend., der holdtes af Menig. begavede og dygtige Sgpræst. Lige-

ledes var en Glæde ved hans fortrinl. Katech., ved Ungdommens gode Christendomskundskab og Menig. levende Psalmes. og Lyst til Guds Ord. Herren sende fremd. sin Aand over Menigh. for sin Opvæk. og Opbygg. der ved sin lærde trofaste Lærer med Guds Naade atter har arbeidet saa Meget og lade ham fremdeles see gl. Fr. af den gode Gj. i Herren. Herre Chr. Aand være nvnl. hos villige og tro Sjæles. Arbeide til M. Opv., Opb. og Opholdelse i den sunde Lærdom, være fremd. over Menigheden, og lade ham fremd. see gl. Fr.

1857: I dette Herred ere Tilstandene svage, og der findes intet Samliv imellem Præsterne. De svageste Puncter ere: Winther i Bringstrup og Lund i Munkbjergby, der begge skulle have Capellan. (Det samme maa nu ogsaa skee med Steenberg i Førsløv i Ringsted Herred.) De bedste Puncter ere: Zeuthen i Sorø, Anger i Gyrstinge og Tryde i Liunge.

Blandt Skolelærerne maae fremhæves: *Christensen* Fader og Søn i Fjenneslev og Hylstrup, *Giebelhausen* i Fuldby og den skikkelige *Høyer* i Slaglille. Den gamle Jensen i Bromme (der siges at blive Dannebrogsmænd) synes at være gaaet tilbage.

Noter

1. Jens Peter Jørgensen Hedegaard, f. 1826 i Rær i Thy, lærer fra Ranum 1849, hjælpe-lærer i Lunderød ved Tølløse s.å., soldat 1850, deltog i slaget ved Isted, hjælpe-lærer i Stenmagle 1851, lærer her 1853-1897 (Ranum-Staten (1949), 22).
2. C. F. Balslevs »Lærebog« indført ifølge Kultusministeriets cirkulære af 25. marts 1856.
3. Denne irettesættelse må være sket mellem 1847, da Steenberg blev provst, og 1854, da Mynster døde.
4. Ejer af Englerup mølle, Sigersted sogn.
5. Lucie Ingemanns altertavle i Sigersted kirke er nu ophængt i kirkens skib (De danske Kirker IV (1967), 204f.).
6. Poul Olesen Winther (1792-1875), sognepræst her 1839-1863.
7. Mynster klagede ved sin visitats her 1845: »Daarligt Gods; Foredraget monotont og keedsommeligt med et ubehageligt og utydeligt jydsk Organ« (J. P. Mynsters Visitatsdagbøger I (1937), 258). Winther stammede fra Flamsted i Gunderup sogn i Himmerland.
8. Jørgen Roeds altertavle her er fra 1852 (De danske Kirker IV (1967), 75).
9. Johan Frederik Wedel (1813-1887), sognepræst her 1863-1884.
10. Christian Frederik Zøylner (1800-1866), sognepræst her 1846-1866 (han havde været sognepræst i Hørsholm 1829-1846).
11. Mynster visiterede 1844 hos Zøylner i Hørsholm (J. P. Mynsters Visitatsdagbøger I (1937), 101).
12. Christian Rønnenkamp (1785-1867), ejer af Næsbyholm 1835-1867.

13. Georg Sophus Frederik Schepelern (1839-1900), personel Kapellan her 1865-1866 (senere Holmens provst; se Dansk biografisk Leksikon³ XIII (1983), 71f.).
14. Johan Peter Christian Lyngbye (1811-1882), sognepræst her 1866-1882 (han havde været sognepræst i Landet, Tåsinge 1854-1866).
15. Ludvig August Hegelund Sinding (1817-1883), lærer her 1844-1863, i Lyngby 1863-1883. Han var søn af lærer i Alsted Gudmand Hegelund Sinding (1782-1857), der var præstesøn fra Bjerregrav ved Randers.
16. Holger Kongslev Tryde (1808-1884), sognepræst her 1854-1882. Søn af stiftsprovst E. C. Tryde. Han efterfulgte Ferd. Fenger ved dennes forflyttelse til Høje Tåstrup.
17. Alteret i Lyngby kirke blev 1923 forbedret med et maleri af Troels Trier, Den fortabte søns tilbagekomst.
18. Bjernede kirke fik sit nuværende udseende ved H. B. Storcks restaurering 1890-1892.
19. Vilhelm Theodor Lindegaard (1796-1859), sognepræst her 1832-1859.
20. Johann August Wilhelm Neander (1789-1850), professor i kirkehistorie i Berlin 1813-1850.
21. Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher (1768-1834), professor og præst i Berlin 1811-1834.
22. Julius Müller (1801-1878), professor i dogmatik i Marburg 1835-1839, i Halle 1839-1878.
23. Johann Peter Lange (1802-1884), udgav 1836 det nævnte modskrift mod D. F. Strauss' »Leben Jesu«, fik 1841 som følge deraf det professorat i Zürich, der var tiltænkt Strauss, forflyttet til Bonn 1854.
24. Matthias de Hoffmann (1816-1893), personel kapellan her 1853-1860 (sognepræst i Ullits-Fovlum 1861, senere i Tvede-Linde).
25. Lindegaard forblev sognepræst her indtil sin død 1859.
26. Morten Peter Hansen (1809-1870), sognepræst her 1860-1870 (forud sognepræst i Odden 1848-1860).
27. Frederik Ludvig Bang Zeuthen (1805-1874), sognepræst her 1849-1860 (derefter forflyttet til Fredericia Skt. Michaelis kirke-Erriksø).
28. Abсалons kalk og ring blev optaget af hans grav ved åbningen 1827. De opbevares nu i et jernskab i korets nordmur.
29. Sorø gamle præstegård, af Mynster kaldt »maadelig«, blev efter sognepræst Magnus Sommers død 1848 inddraget af Sorø Akademi, der ejede den. Derefter var der ingen præstegård til embedet, indtil den nuværende præstegård blev bygget 1923.
30. Carsten Kaysen (1825-1898), lærer i Alsted 1857-1868 (efterfulgte der den ældre ærer Sinding), førstelærer her 1868-1892 (L. F. la Cour: Sorø (1938), 283).
31. Børnehjemmet Louisestiftelsen, oprettet 1852, ligger i Feldskov syd for Sorø sø, i Lyngby sogn.
32. Henrik Christopher Glahn (1810-1891), sognepræst her 1861-1883.
33. Soranernes tvungne kirkegang bestod indtil 1898.
34. Poul Hagerup Tregder (1815-1887), rektor i Sorø 1863-1882.
35. Morten Thomsen Becher (1817-1886), sognepræst her 1857-1869 (derefter forflyttet til Herfølge-Sædder).
36. Peter Christian Kierkegaard (1805-1888) var sognepræst her 1842-1856, før han blev biskop i Ålborg. Han offentliggjorde i »Dansk Kirketidende« 1855 lejlighedstalen »Om og mod Mormonismen«.
37. Victor Heise (1825-1890), sognepræst her 1869-1879 (forflyttet til Kvislemark-Fyrendal, 1885 til Stenløse-Fangel).
38. Johan Christian Lund (1788-1867), sognepræst her 1822-1862.

39. Jesper Jensen (1788-1857), lærer her 1812-1857. Mynster betegnede ham 1837 som »en meget vakker og en meget duelig Mand« (J. P. Mynsters Visitatsdagbøger I (1937), 247).
40. Såvidt det kan ses, fik pastor Lund i Munke Bjergby ingen kapellan. Han gik af 1862 og efterfulgtes af Nicolai Carl Voetmann (1806-1870), der var sognepræst her indtil sin død.
41. Stenlille kirke visiteredes 1858 i forbindelse med Martensens visitats i Løve herred (se nedenfor).
42. Georg Carl Theodor Francke (1800-1866), f. i Husum, dr. phil. i Kiel 1821, konrektor i Flensborg 1825-1848, blev fordrevet af oprøret i Hertugdømmerne, sognepræst her 1849-1863.
43. »En liden Katechismus uddragen af den hellige Skrift« (1850). Oprindelig i J. Jensens »Tidsskrift for Almueskole- og Seminariivæsenet« VII-VIII.
44. Thomas Larsen Schiøler (1802-1860), møller i Stenmagle. Farfader til biskop i Århus Th. Schiøler.
45. Philipp Julius Wilhelm Eberhard Dørr (1819-1899), f. i Elmshorn, Holsten, lærer fra Tønder 1843, lærer her 1857-1868, i Niløse 1868-1887 (J. Lampe: Tønder Seminaristat 1788-1963, 75).
46. Henrik Christopher Hegelund Møller (1814-1880), sognepræst her 1863-1878.
47. Johannes Carl Emil Clausen (1832-1908), personel kapellan her 1858-1863 (senere sognepræst i Vonsild-Dalby; se Dansk biografisk Leksikon³ III (1979), 424f.). Han var i sin første præstetid stærkt pietistisk-indremissionsk, hvad der synes at have præget den vækkelse, der opstod af hans forkyndelse.
48. Edvard Julius Anger (1813-1895), sognepræst her 1855-1868 (havde været sognepræst i Svaneke 1845-1855; forflyttet herfra til Horslunde-Nordlunde).